

Verhalen over Steenuilen en munten

(tekst en foto's van Marco Mastrorilli; vertaling Joep van de Laar)

Er is meer dan een jaar verstreken sinds de introductie van de euro, en terwijl we het nodige wantrouwen jegens deze nieuwe monetaire realiteit aan de dag leggen vinden we het goed en verstandig dat een van de munten een afbeelding laat zien die zijn diepe wortels heeft in de bakermat van de Europese beschaving.

Elke staat binnen de Eu gemeenschap heeft nagedacht welk voor de eigen geschiedenis en cultuur representatief motief op de munt diende te worden gezet. Griekenland heeft voor haar 1 euromunt de iconografie boven water gehaald van een Steenuil die de geschiedenis van Attica (= streek rond Athene) en van Groot Griekenland heeft gemarkeerd.

De heden ten dage in Griekenland geslagen euro laat opnieuw de afbeelding van een antieke munt zien, die furore maakt onder muntenverzamelaars over heel de wereld, en die een soort symbool voor het Hellenistische kolonialisme voorstelde.

In het oude Griekenland was de relatie tussen mensen en Steenuil anders dan tegenwoordig: welbekend is dat Athene, godin van de wijsheid, in de Steenuil haar symbool had. Daarom moet men niet verbaasd zijn over het feit dat deze roofvogels werden gewaardeerd door het grote publiek. Ws. minder bekend is het feit dat SU's in ruime mate op de munten van destijds werden afgebeeld. De Syriërs behoorden tot de eersten die hun munten met onze SU versierden: hun koning Antioco besloot een munt te slaan met de wijze Steenuil die de machtige leeuw het nakijken gaf. Antioco was gefascineerd door het vermogen van de SU om in het donker te jagen en zich overdag te verbergen voor de dagroofvogels. Hij achtte dit blijk van superioriteit gelijkwaardig aan de eruditie onder het volk. Ook op andere (ook zilveren) munten tussen de 3^e en 5^e eeuw voor Christus waren beelden van de Steenuil te zien. Ze werden Glauches Laurioticai (Laurio-Steenuilen) genoemd. Luario was mineralenvindplaats waar zilver werd gewonnen. Dat vormde een belangrijke financieringsbron voor de expansiedoelinden en de oorlogen die Attica en de Atheners groot maakten. De eerste naam is afgeleid van Glaux (Steenuil in oud-Grieks), wat komt van **glaucos** (fonkelend) als het ware zoals de voor deze roofvogel typische grote, opvallende en gele ogen.

Op de oude Griekse munten werd de Steenuil afgebeeld naast een olijftak en een afnemende maan. Het ging om muntstukken met een kleine vrije ruimte die werd gebruikt om de echtheid van het zilver te verifiëren. Een directe controle kon worden verkregen door met een zwaard een klein sneetje te krassen in het zilver, een zacht metaal. Op munten in bezit van vele verzamelaars zijn deze krasjes - een oervorm van antivalsemunterij - ook tegenwoordig nog zichtbaar!

Tijdens de regering van Alexander de Grote was deze munt zeer wijd verbreid binnen alle gebieden onder de Griekse invloedssfeer maar de door de Grieken bedachte iconografie werd ook gekopieerd en gereproduceerd in Judea tussen de 4^e en 6^e eeuw na Christus.

Met het verstrijken der eeuwen werden vele diersoorten (wolven, vleermuizen, padden en ook uilen) tot symbool van het kwaad, en ze ondergingen zware vervolging. Maar de Steenuil keerde ondanks diepgeworteld bijgeloof terug op de munten in het door de contrarevolutie getormenteerde Frankrijk.

De Franse Revolutie betekende niet alleen het einde van het tijdperk der koningen maar bracht ook een sterke verheving met zich mee tijdens confrontaties met de kerkelijke wereld (hoge clerus) die zich decennia lang nauw had verbonden met de adel, waarbij ze zich aan verschillende vormen van machtsmisbruik schuldig maakten jegens de minder bedeelde klassen. In het zwaar katholieke westen van Frankrijk waren broeders en priesters nauw verbonden met de centralistische en absolute macht van de trans-Alpijnse monarchen. De revolutie werd beschouwd als een daad van agressie tegen de kerk, en om die reden ook begon het volk van deze rurale gebieden een heuse contrarevolutie. Enkele honderden mannen organiseerden zich in de 'Chouannerie' ('Steenuilengroep', groep royalistische opstandelingen) die revolten ontketende in de nieuw

gevormde orde. Het postrevolutionaire Frankrijk vond in de woedender deel van de gelovige katholieken haar aartsvijand; voor het nieuwe revolutionaire leger werd het noordwesten het toneel van een guerrilla.

Aan het hoofd van de opstandelingen stond Jean Cottureau, bijgenaamd 'Chouan' (geïnspireerd op Chouette, de Franse benaming voor Steenuil) omdat hij de gewoonte had gedurende de koude nachten in Bretagne en Normandië imitatiegeluiden te laten maken van de zang van de Steenuil. Deze waren bedoeld als communicatiesignalen.

Er werd ook een munt geslagen met daarop een Steenuil, omringd door 2 Bourbon-lilies (<http://wapedia.mobi/nl/Fleur-de-lys>) en een derde lelie bovenin, samen met een kruis.

Het einde van deze herhaalde burgerconflicten werd gemarkeerd met de komst van Napoleon Bonaparte die met diplomatie, geweld en sluwheid de aangebrande gemoederen van de oproerige katholieken tot bedaren wist te brengen.

In de laatste 100 jaar hebben Steenuilen en andere uilensoorten een beetje onverwacht meer ruimte gekregen op munten en bankbiljetten van de hele wereld; een aantal daarvan is nog altijd in omloop. De afbeelding van de 'Europa'- Steenuil (met laurierboom) werd al in 1973 door de Griekse regering gebruikt toen ze munten van 2 drachmen liet slaan. Een halve eeuw eerder hadden diezelfde Grieken een metalen munt geslagen (10 Lepta, 1929) met daarop een Steenuil en met een karakteristiek gat in het midden. Juist het Griekse schiereiland was voor de Steenuil (*Athene noctua*) trouwens een van de gebieden met hun grootste verbreiding.

Maar de Steenuilen fascineerden de ontwerpers van vele betaalmiddelen: in Nieuw Zeeland circuleerde tussen 1981 en 1992 een mooi bankbiljet van 50 NZ-dollar. Tegenwoordig is dit bankbiljet op de afgelegen eilanden in Oceanië vervangen door een munt van 5 dollar met de zelfde afbeelding.

Er waren nog andere uilenliefhebbers, met name in Oost-Europa: in Rusland stond er in 1991 een mooie Oehoe (*Bubo bubo*) als 'kopstuk' op de munt van 5 roebel, terwijl de Ransuil (*Asio otus*), bij ons (nb Italië) wijd verbreid in het Piemontese laagland, in 1998 is afgebeeld op de munt van 20 stotinov in Slovenië. Maar hoewel de keuze voor een nachtroofvogel, en voor de Steenuil in het bijzonder steeds van doen had met hun mythologische of historische betekenis ging dat niet op voor de Kerkuil, die in 2002 in Litouwen werd verkozen als voorbeeldsoort voor de wilde fauna in de gevarenzone.

Van de 802 in de Litouwse rode lijst opgenomen soorten worden er wel 73 ingenomen door vogelsoorten, waaronder 13 uit de Orde der Uilen (Strigiformes) uit deze vroegere Sovjetregio. Om dezelfde reden is Tyto alba, de Kerkuil afgebeeld op het zilveren muntstuk van 5 Litas. Verder is er nog een gedenkmunt voor de Oehoe, symbool voor de beschermde diersoorten van de Oekraïne, die is afgebeeld op de munt van 2 Hryvni. Ook in Afrika figureert een nacht roofvogel op een munt: de munt van 1 Eritrese dollar draagt sinds 1990 de beeltenis van een mooie Visuil, wellicht uitgekozen vanwege het bijzondere van diens biologie. Het gaat hier namelijk om een vertegenwoordiger van de Strigiformes die ook buiten het schemerduister actief is, en die op handige wijze de in groten getale aanwezige vissen uit de meren van equatoriaal Afrika weet te vangen. De maximale toegekende waarde van een met de afbeelding van een uil opgesierd betaalmiddel treffen we in Canada: hier speelt een bij ons minder bekende uilensoort de hoofdrol, nl. de Sneeuwuil.

Vanaf de antieke zilveren munten uit Groot Griekenland tot aan de recentere gedenkmunten uit de Sovjet Unie getuigt de numismatiek (muntkunde) van de grote historische, sociale en natuurwetenschappelijke fascinatie die de nachtroofvogels in de menselijke geest hebben teweeg gebracht. Een mengelmoes aan gedachten die sterker zijn dan legendes, mythen en gemeenplaatsen wil de nachtroofvogels in verband brengen met geheimzinnigheid en angst. Maar met betrekking tot geld laat zelfs de meest kwaadaardige iconografie ruimte voor welwillendheid en, wie weet, voor een groter respect jegens de wereld van de Strigiformes.